

ירושלים, ד' בניסן תשכ"ד
17 במרץ 1964

מורי ורבותי,

בבואי להודות על כבוד החלקתם לי, יודע אני שאין תודתי
אומנותי ולא לכבודי ולא לכבודו של אבא, שביתו בית תורה היה ובני
הבית בני אוריין היו, אלא לכבוד המדינה עשיתם, ובכבודה אתכבד גם
אני.

ועדיין אני יודע, שבבואי לומר דברים אחדים צריך אני לנהוג
חומרה בעצמי שלא אתחייב משוט מורה הלכה בפני רבותיו.

עומדות עכשיו רגלי באוניברסיטה של ירושלים, בצידו זה של
הכביש. יורטה לי היום להביא לפניכם דברים מצידו האחר של הכביש,
דברים התייכים לידיעה המעטים הנחצבים מטדה ההגטמה והבניין.
היה נא אומנותי תורת, אף בטעה טעיתם אותי שותף לכבוד עם הלמידי
החכמים שתורתם אומנותם. אם מותר לי להיתלות באילן גדול, במאכסים
גורקי, הרי אומר, שהחיים היו, גם לגביי, "האוניברסיטאות שלי".

אף-על-פי-כן אינני בא אליכם, מורי ורבותי, מבחוץ; כולנו
שותפים במלאכת המדינה, כולנו אחראים לה וחייבים בטובתה ובטשטובה.
יתר על-כן, מעולם לא גרסנו הפרדה בין עולם התורה לעולם המעשה.

"התרבות העברית", כך אמר פעם ברל כצנלסון ז"ל, "התרבות
העברית אין עימה טררה אלא טרות, טרות לעם בתנוצותיו, טרות לעבודה
העברית, לחקלאות העברית, לחינוך הדור, למלחמה התרבותית והסוציאלית
הגדולה שבה אנו חיים. אפשר שלמעטים ולמצליחים מבין הסטודנטים
נטקמה "קאריירה מזהירה" כביכול; הרוב הגדול שלכם אין לפניו בתוקף
ההוויה האובייקטיבית, אלא דרך החיים והפעולה בתוך העם. היקבל עליו
אח העול הזה מתוך רצון או ימלאהו מאונס? האינטלגנציה הרוולוציונית
ברוסיה טיפחה זמן רב את ההכרה המוסרית "לפרוע את החוב לעם". הם,
בני האצילים והתקיימים, היכירו כי לא זכו לחינוכם הטוב, לרוחב דעתם

ולדקות הרגשות, אלא בגלל השיעבוד הקשה אשר אבותיהם שיעבדו את האכרים המרודים. אנחנו איננו בני אצילים כי אם בני המון בית ישראל".

כך אמר בהל כצנלסון, ובטינוי הזמנים והנסיבות חופסים דבריו עד היום הזה.

הרבה נאמר על מה שהמדע במובנו הרחב ביותר יכול לעשות - ועושה - לפיתוחה של המדינה, לקיבוץ הגלויות ולקליטת המונים. ובוודאי רואה זאת כל אחד ואחד, אט בטטחו שלו ואט בטטחים אחרים.

מצד אחד - אנו מדינה בתהליך של פיתוח. מצד שני - אנו מדינה המייצאת גם נכסים ממשיים וגם נכסי ידע ודעה. רמת המחקר וההשג בטטחים רבים, איננה מביישת אותנו גם לעומת מדינות ותיקות וגדולות מאתנו. ומרבה נכסים מרבה דאגה. זכינו, איפוא, בטני מיני דאגות גם יחד, דאגה מי שאין לו ודאגת מי שיט לו. קצת מבעיותינו מפותחות לנו ולארצות הפיתוח, וקצת מבעיותינו מפותחות לנו ולארצות הרווחה. אנו עטירים במקום אחד ועניים במקום אחר.

השאלה הראשונה המתבקשת היא, האם הולמים ומספיקים הטני המדע הטהור והמחקר הטימוטי שלנו את הטנינו הכלכליים? האם באים צרכינו על סיפוקם? אלה הם אמנם מן הדברים הקשים למדידה. היתה מסתכן ואומר אלו דברים שאין להם טיעור.

אולם בתחום המחקר הטימוטי, בתחום המדע הצמוד לייצור שלנו, אפשר ואפשר לבדוק את עצמנו: נמצא, כי בכלל החוקים אנחנו מן הרצוי.

ועדיין לא חדרה כנראה לתודעתנו המטמעות המעשית לגבינו של מה שקרוי בטם "המהפכה התעשייתית השנייה" הטלובה באטטומציה. בעוד שהתביעות של מהפכה כזאת לגבי מטטטט, טיבט ורמתט של בעלי מקצוע

הן מן המפורסמות, עדיין רחוקים אנו, על-אף התחלות מעטות,
מבנייה של ממש שהבטיח עתודה צעירה של אנשים המסוגלים לישול
בידיהם את ניהולו של עולם מטקי מסובך בימינו. ניהול כזה
מחייב הטכלה מכלילה, הטכלה של תפעול, ידיעה הטילוב של בעלי-
מלאכה-אחת למסכת משותפת.

החטיבה בחינוכו של דור מנהלים כזה גדולה עוד יותר במדינתנו, שבה אין - ואני מקוה שגם לא תהיה - עילית טבעית, כביכול, עילית של ייחוס אבות או עילית של כסף, עילית טעמדות המינהל מגיעות לה כאילו כדבר הטובן מאליו. חלקו הגדול של הסקטור הציבורי במסק שלנו עווי כמעט הוא לבדו להכריע את הכף נגד התבססותה של עילית כזאת. מטק כזה דורט מנהלים המתקינים עצמם עוד מעל ספסל לימודיהם לשירות העט. חייבים הם לשווח לנגדם חזון חברה חדשה. שומה עליהם לכוון ליבם לסולם ערכים של מטק המונע בכוח האידויאה ולא רק בכוח הרווח. ואולי מותר לי לקרוא מעל בימה זו לצעירים שבכסם טייענו לאתגר הרעיוני והמטקי הזה. עתודת ניהול כזאת לא הקוט לנו אט לא נקים אותה מקרב בני כל שכבות האומה.

יתר על כן, גם אלה מהם טיילכו בנתיב ההתמחות, חייבים אף הם בהטכלה כללית מקיפה כדי שלא יחסרו לטון מטותפת עם מתמחים אחרים ועט מנהליהם. ועדיין לא אמרנו דבר על ההטכלה הכללית כאמצעי חינוך לערכים, כאמצעי לטיפוח סגולות טבלעדיהן נחסר הרבה מאד. הטכלה כללית כזאת - זהו התרגום האקטואלי של "תורה לטמה".

וכבר כתב לפני כחמישים שנה אהרן דוד גורדון, ודווקא במאמר על רעיון האוניברסיטה העברית:

"היו ימים, ולא רחוקים כל-כך, אשר כל בני עמנו מקטן ועד גדול ידעו כי את התורה צריך ללמוד לשמה, כי אסור לעשות את התורה קרדום לחפור בו או עטרה להתגדל בה. אז לא היה רחוק למצוא בעל מלאכה פשוט, בעל עגלה וכדומה, גדול בתורה."

והוא ממשיך:

"אינני חושש לטאול את כל מי שיש לו מחשבה מסלול, את כל מי שיש לו נפש מסלול, האומנם הכלית ההטכלה היא להיות בין תרבות השואף ליהנות הנאת הגוף והנאת הנפש מפרי הקולטורה של זמנו, כלומר, השואף להיות טבע בגוף וטבע ברוח מעמל אחרים?"

עד כאן דברי אהרן דוד גורדון. טוב - בקצת המורות, המחייבות מתקופה אחרת שאנו חיים בה, נכונים הדברים עד היום הזה ואל לנו סנזנח את התורה ואת התרבות כנחלת העם כולו. ועוד אחזור לכך.

בינתיים חייב אני להסיק מסקנות המסתמעות מצורכי המחקת והמדע אצלינו. הדברים טעונים גיבוש, מדיניות המחקר וההיגיון שלנו טעונה עיצוב. כבר אמרתי בהזדמנות אחרת, כי אין לי ספק שאנו מגיעים לטלב כזה בהתפתחותנו, ובהתפתחות העולם בכלל, שבו טוב לא ייתכן לדון באיזו בעיה שהיא בלי האספקט המדעי והמחקרי שלה.

הדבר נכון לגבי שולחן המסלה לא פחות מהוא נכון לגבי כל דיון אחר. יגיע הזמן, והוא בודאי איננו רחוק, כאשר המדע והמחקר יהיה חייב להיות מיוצג ליד שולחן המסלה בדמותו של יור הממונה על עניינים אלה.

אולם כבר התחלנו ליצור בליים; קיימת הטוענה הלאומית למחקר ולפיתוח והיא עושה ותעשה עבודה חשובה מאד. ברבות הימים תהיה בודאי מועצה זו הגרעין סביבו יוקם המסדר החד. אולם לא רק בטינוני הסם מדובר, ממועצה למסדר, אלא ממש בכך שהמדעי של כל דיון יבוא לידי ביטוי במסלה כדרך שבא עכשיו לידי ביטוי הצד של ענייני חוץ, למשל, העטוי להתעורר אגב כל בעיה ובעיה כמעט.

אין זאת אומרת שאנו יכולים ואף רוצים להתגעגע על מצב שבו מוכתבת דרך הרוח מלמעלה. אם "דרך הרוח מי ידע?" הרי על אחת כמה וכמה "דרך הרוח מי יכול?" ובכל זאת, מתוך כלל הגורמים, הדחפים והתמריצים חייבת להתגבש תמונה התואמת את צרכינו הממשיים והצפויים גם יחד, שמהא חושפת יכולתנו לתרום לא רק תרומה מסוימת, אלא גם תרומה סגולית לקידום המדע בעולם.

מכאן הצורך להדריך ולמסוך קודם כל אמצעים ואנשים לאותם הסטחים, במחקר טיפוסי ובמחקר בסיסי, זהם לא יעמוד לנו איט אט לא נעטה את המלאכה בעצמנו. חקר הטמטה, החיפוש אחר מקורות אנרגיה חדשים, חיטוף אוצרות טבע העטויים אולי להימצא אצלינו, המתקת מי-ים, שיפור יכולים בתנאים שלנו דווקא, טיפול בבעיות בריאות ובטחון המיוחדות לנו, אלה הן הדוגמאות לכך.

גם בטטח זה, כמו בטטחים אחרים אין המדינה יכולה לבוא במקום המאמץ הקיבוצי של העם והמאמץ האישי של בניו, אולם היא יכולה ואף צריכה לפעול כדואג וכמרכז, כפוחה דרכים חדשות, כממלא צרכים שעדיין לא התגבשו, כמותם פערים בין היכולה המצויה ובין הצרכים לעתיד לבוא.

ואמר בעניין זה איט בעל נסיון, הלורד היילטס, המיניסטר לענייני מדע בממטלה בריטניה, כי "הממטלה היא גוף מממן, מתאם, מנתחף ומאמן. בטדה רחב אין היא, ואפילו איננה יכולה להיות, גוף מכוון ומבצע. בפעולות אלה טמור התפקיד העיקרי לתעטיינים, למחנכים, למורים ולאנטי המדע עצמם."

וכאן צריך להביא בחשבון עוד דבר אחד; עז רצוננו להוסיף ולשלא את הפקידא בהגשת עזרה וסיוע לעמים מתפתחים. אם מותר לומר, אף אם כמידה גדולה מאד של יראת המליצה, שאם נראית לנו כיום ראשית משמעות ממסית להיוחנו "אור לגויים", הרי זוהי המשמעות. הוכשרנו לתת סיוע זה גם מצד סגולתנו החברתית המיוחדת וגם מצד מקומנו, הבעייתי כשהוא לעצמו, כמדינה פתוחה וכמדינה מפותחת באותו הזמן עצמו. אולי נכון יותר לומר לא "אור לגויים" אלא "נר לאחד נר למאה", שכן אין כאן דרכים קצרות. אי אפשר לפתח חוכמה לצורכי יצוא בלבד, אי אפשר לפזר חשכה במקומות אחרים, אלא אם כן מקרינים לשם אור; והאור צריך להיות לו מקור, והמקור הוא כאן. הנר הוא שלנו.

רבותי!

מלבד כמה מילים על השכלה כללית, דיברנו כאן בעיקר על פיתוח ועל מדעים שהם בעיקרם מדעי הטבע. אולם אם יבקש מי להסיק מדברי עד עתה, שאין ליבי נתון אלא למדעים אלה לבדם - טעות בידו. אחרי שנות עבודה רבות בחינוך החברה והמסק שלנו למדתי להעריך יפה את תרומתם של מדעי החברה ואת צמידותם הברורה לעולם המעטה שלנו, כשהם עובדים שכם אחד עם מדעי הטבע.

גם חחום שהוא רחוק להלכה יותר: חחום מדעי הרוח, אין גם הוא נבדל ומופרד. הרי לא יקום לנו עם על כלכלתו ומסקו בלי הינוך; וחינוך זה רוח.

ועוד:

לא בכדי אמר מי שאמר, כי האנושות הצעירה את עצמה אל עברי פי פחת מחמת שהיניחה למדעי הטבע לגרור אותה לבגרות גופנית, ונשארה בילדותה הרוחנית מצד מדעי הרוח. כך ניתן

רובה בידי חינוך מגודל, העלול לחבול בעצמו ובאחרים. גם אם יתנו לנו מדעי הטבע את מיטב הכלים, לא יורו לנו היכן להשתמש בהם לטובת האדם; ואם לא יעמוד האדם בראש מעיינינו מי יעמוד לנו?

ועדיין לא אמרנו ולא כלום על אחריותנו כיהודים, על אחריותנו להמטך ההיסטוריה היהודית: רוחנית וחומרית גם יחד; המטך שלא יחכך בלי תורה ולימוד. והלוא המסורת היהודית היא היא המחייבת את שילוב הרוח והעבודה אצלנו. יעידו לנו, לכן, מרבי יוחנן הסנדלר ורבי יצחק נפחא, ועד אהרן דוד גורדון, באותו מאמר עצמו.

וטוב אני מצטט: -

"צריך שיהיה ברור כי רעיון העבודה בא להוסיף חיים ואור ולא לגרוע, הוא בא להכריז כי מי שגמר את האוניברסיטה, ובכלל כל בעל הסכלה, אף היותר גבוהה, צריך גם הוא לעבוד ולא כי מי שעובד לא צריך לגמור את האוניברסיטה או לא צריך להיות בעל בסכלה גבוהה. הסכלה אמיתית היא רכוש גדול זמנאי למנוע אותו מן העובד בזעת אפיו אם בעל נפש ובעל כישיונות הוא, כי העניות ברוח היא הרבה יותר קשה לאדם בעל נפש מן העניות בחומר. יותר מזה, הסכלה אמיתית היא אור הנחוץ לנו בטביל להאיר בו את דרך הרעיון".

עד כאן לסונו.

וטוב לציין כי במדעי הרוח ובמדעי החברה והטבע גם יחד, עומדים אנו לפני תהליך של התרחבות: התרחבות החינוך הגבוה עם התרחבותו של כל חינוך אחר. אמנם, התרחבות אטית.

צאו וראו כמה מבעלי העודות הבגרות שלנו מגיעים לחינוך על
תיכוני? בארצות-הברית המספר הוא כ-50%. אצלנו, והופחתתי
לשמוע זאת, יותר מ-80%. זה לא רע, אפילו טוב מאד. אולם כמה
מבנינו לומדים בבי"ס על-יסודי? כמה מהם גומרים אותו, כמה
מהם מקבלים העודת בגרות?

וכאן התמונה משתנה מן הקצה אל הקצה: -

בארצות-הברית גומרים בי"ס תיכון כ-70% מכל הילדים,
החצי מזה ממסיכים בבי"ס על-תיכוני ויוצא איפוא סבערך 1/3
מקבוצת הגיל 18 - 21 ממשיך ללמוד.

אצלנו מסימים בי"ס על-יסודי בקבלת העודת בגרות כ-8%
מן הנוער.

למזלנו ממסיכים אלה בלימודיהם במוקדם או במאוחר, ועם
קצת תוספת עולים ואחרים אנו מגיעים ל-8% - 9% לומדים בקרב
קבוצת הגיל האוניברסיטאי שלנו (בגלל הצבא זהו גיל יותר גבוה
מאשר במקומות אחרים).

זכור וסמור: שליט באמריקה - פחות מעטירית אצלנו. זה
כבר לא כל-כך-טוב. תמונה זו כבר מראה לנו כמה רחוקים אנו
לפי שעה מן היעד התואם את המסורת היהודית, את הצרכים ואת
שאיפתו של כל הורה לראות את הבנים משכילים.

יתר על כן, רחוקים אנו אפילו ממטרה צנועה יותר מאשר
השכלה גבוהה להמונים. מספרי החינוך העל-יסודי מעידים על כך,
שעדיין לא הגענו ליצירתה של שכבת הביניים, של טכנאים, בעלי
מקצוע, לפי צרכיה של ארץ מתפתחת.

אנו, לפחות, יודעים זאת, והידיעה היא ראשית התמורה.
אנו מקדישים כיום מאמצים גדולים כדי להושיט יד עוזרת לילד
הבא אלינו מקופח מבחינה חברתית וכלכלית.

לא ייתכן שבמרוץ הזמן לא נהגבר על מיעוטם המפחיד
של ילדים המצליחים להמשיך בלימודיהם. קשה לומר כרגע מתי
תוטלם אצלינו המהפכה וכמה זמן יידרש לכך. הדבר תלוי לא מעט
בגורמים שאין לנו שליטה עליהם: בעליה, בהיקפה ובארצות מוצאה.

אולם בסופו של דבר לא יפסחו התהליכים, העוברים על הארצות המפותחות, גם עלינו. נוסיף על כך מסורת יהודית חזקה של חינוך הבנים, מסורת, שעמה "למוד תורה כנגד כולם", מסורת שלא פסקה ולא תחדל מקרב הארץ והעם. ואין זה מטנה מבחינה התוצאה לגבינו, אם בדורות האחרונים לבשה מסורת זו לבוש חילוני, וחזון הבן הדוקטור ירש את מקומו של חזון הבן הרב.

דבר זה מחייב אותנו למחשבה חדשה ומעמיקה על מקומו ועל תפקידו של המסכיל והאקדמאי בחברתנו. הציבור הזה עדיין הוא מיעוט, אולם עליו לעצב את דמותו התרבותית, המוסרית והחברתית, ואולי, יורשה לי להוסיף, גם המסקית, כאילו הוא אב-טיפוס לאומה כולה, כנושא בעול ולא כעילית.

אני יודע, כמובן, שאני נכנס כאן לטטה אקטואלי יותר, שהוא זרוע מחלוקת לא מועטת ודיונים על שכר, על הפרטיות ועל פער. אין ברוצוני כמובן להיזקק לדיון כזה במישרין עכשיו. אולם כמה עקרונות מותר לקבוע ואף חובה להגדירם. אין לי ספק, שהובחנו - לעודד רכישת ידע ולגמול לרוכשים אותו. ייאמר עם זאת במאמר מוסגר, כי עצם האפשרות לרכוש ידע גם היא גמול לא מעט. אולם גם אם נניח כי רצוננו לגמול איננו מוגבל, יכולתנו מוגבלת. וכשם שאסור לנו לשכוח את מעמדנו ואת צרכינו המיוחדים, כשאנו באים לדבר על פיתוח המחקר והחינוך, כן אסור לנו להתעלם מהם, כשאנו באים לחלק את פירות העבודה והייצור הלאומי.

וקודם כל כמובן חרותים על ליבנו ביטחון, עלייה ופיתוח,
אני בטוח שאין כאן איש שסלוש המילים הללו אינן מעמידות אותו על
גודל הצרכים.

אולם אין זה הכל. גם אחרי שהפרשנו את ההכרחי לשלושה
אלה, עדיין עומדת בעיית העדיפויות בכל חומרתה, כשאנו נחבטים
למלא צרכיו, מחסוריו ומסאלותיו של העם.

וכשאני מדבר על עדיפויות, הרסו נא לי להביא לפניכם דבר
מדאיג אחד התובע את פתרונו. אני מתכוון למחקר שנעשה באחרונה
ע"י הפרופסור בקי וכמה חוקרים איתו על הילודה אצלנו. בוודאי
עוד יגיע הזמן לסכם את הדברים ולהסיק מהם מסקנות, אולם בינתיים
רק כמה פרטים. שמעו :

מבין אלף עולים מאירופה המגיעים אלינו מוצאים אנו, אחר
חמש שנים, מספר שהוא על כל פנים פחות מאלף. בפסטוה - התמוחה,
בצירוף מקרי ירידה, אינם מתכסים ע"י הריבוי הטבעי. עם הרצון
להעלות את רמת החיים, נמצא השריון בילודה בירידה חזקה ומתמדת.

העליה הבלתי אירופית מרבה אמנם בילדים, אבל ככל שהמטפחה
נעטיה ותיקה יותר בארץ מתקרבים הרגלי הריבוי שלה, וזאת במהירות
גדולה, אל הרמה הירודה של עולי אירופה, למבנה מטפחות עם ילד אחד
או עם שניים.

והרי אם יהיו לנו בממוצע רק שלושה ילדים במשפחה תעמוד האוכלוסיה כמעט במקום אחד. כדי שנתרבה ולא ניכחד מעצמנו, בלי מאמצים של אויבינו, זקוקים אנו למשפחות בנות ארבעה ילדים.

איך נעמוד בזאת ?

יכולים אנו להתפעל מאט לעשרה ילדים ולתת לה פרס ילודה, אבל לא יצרנו הנאים אנושיים לבניה ולבנותיה. גם בענין זה נערך מחקר, והסתבר שהילד ממשפחה מרובה ילדים יוצא לאוויריו של עולמנו מקופח מראש. העניות והדוחק בבית מחבלים בהשגיו בלימודים וכך גם ברמה החברתית שהוא מגיע אליה. משפחות טעיניהן נפקחו לראות את המציאות החברתית שלנו לא יחזרו להוליד ילדים רבים כל כך לעני ולקיפות.

לא נפתור את הבעיה ע"י נסיונות להחזיר את הגלגל אחורנית, אל מצב שבו יש במשפחות טמונה, הטעה או עטרה ילדים. ועל כן - משפחה המביאה ילד לעולם, אם לא את העטירי הרי לפחות את השלטי ואת הרביעי, צריכה להיות מובטחת טאין האם יולדת ליגונה, ואם היא יולדת בעצב אינה יולדת לעצב.

מה לעשות ?

האם נחכה שיפקוד אותנו ותהליך שפקד את ארצות הברית, וסקו הילודה יתקן את עצמו כאשר תגיע מידת הנוחיות של ההורים לרוויה ?

ראשית אין ביטחון שהדבר יקרה גם לנו ושנית אין לנו זמן לחכות.
עד שתבוא הנחמה עלולה לצאת הנשמה. ובינתיים אנו מוקפים סביבה
עוינת ומשופעים בעיות פיהוח ומתיה.

אנו חייבים לעשות למען הילד הנולד כבר כיום, במטפחה גדולה
ובמטפחה הצעירה והקטנה, ולדאוג שלא ייוולד לעוני, לדאוג שלא
ייחסמו לפניו כל הדרכים מראש. גם כאן יש ערך רב למאמץ שלנו
בחחום החינוך. אנו זקוקים להרחבתו בכל הדרגים, בכל השטחים
עלינו להקל על הילד הלומד והמתחנך. ומל זאת חוץ הבטחה חנאי
קיום סנימאלי ורמת נוחיות אלמנטארית למטפחה כולה.

וכאן אני שואל, רבותי, את עצמי, אתכם, את כולנו - מה עדיף?
מן הנותר, לאחר שספקנו שלוש הצרכים הדוחקים עליהם דיברתי,
כמה ניתן, ולמי? האם נבטיח קודם כל למטפחה המקופחת את המינימום
הדרוש, כדי שתחיה ותחיה את העם בבניה, או שמא עלינו לדאוג
קודם כל למי שכבר היגיע לפחות, לכדי סעודה מספקת לבעליה, ואף
להרבה יותר מזה?

ככל שנחמץ לצאת ידי הכל, יש גבול. אינני רואה עתיד קרוב
שבו נוכל להתחרות באיזו מידה שהיא גם החמריץ שארצות מפותחות
ועשירות יכולות להת לידע. לא מבחינת הסכר ולא מבחינת האפשרויות.
אף-על-פי-כן זקוקים אנו לכל אחד ואחד מן הבנים שאנו מלמדים,
בחלבנו ובדמנו ממש, כדי שיישמרו לנו עושרם.

קשה לדבר בהקשר זה על חלוציות. יותר מדי דשו במוסג זה ויותר
מדי נודלזל המוסג מעודף ויכוון ומשימוש באינו כדוין. מחבקים
כאן, כמו מאליהם, דבריו של ברל כאנלסון שאמר אותם לפני כעשרים
שנה:

"אינני מקבל על עצמי להגדיר עכשיו מה הם הייחוס חלוציים. זהו בחבילי דבר קשה כרגע. ואינני מייחס חלוציות לאידו חכמה סוציאלית מטוימת ולאידה מקצוע מיוחד. המושג הוא הרבה יותר רחב. אבל בכל ציוויליזאציה יש תקופת חלוציות והיא נוחתת את צמיונה לאותה ציוויליזאציה. אי-אפשר להבין את אמריקה בלי להבין אותם דורות שיצרו את הפיונריות האמריקנית, וסעד היום הזה הם מורגשים בכוח מסרה בהרבות האמריקנית, ארץ-ישראל נמצאת, מימי ביל"ו ועד היום, ובוודאי חימצא עוד כמה דורות - אם לא נחשוב שכל מה שאנחנו עושים ישקע - במצב של מאמצים חלוציים בכל השחי החיים שלנו. ויש אידה ניגוד נפשי עמוק בין מי שנמצא בתוך הסריטוריה החלוצית ובין מי שאיננו רוצה להימצא בה. היא נתונה לכל אחד ואחד והיא גדורה בפני מישהו. אין יום שוערים הגודרים את הדרך בפני מישהו."

במילים אחרות, גם כיום, עתים שנה אחרי השמעת דבריו של ברל, זקוקים איש המדע, הרופא, המהנדס, המורה, החוקר, הגדלים כאן בינינו את הבאים אלינו מרחוק, להכרעה רצונית, מודעת, כדי שיבואו להיות בין המחוננים עפרות ארצנו ולא יבקשו טובם בהוץ.

באותו נאום עצמו אמר עוד ברל כצנלסון:

"כיצד להחזיר לחוגי האינטליגנציה המדעית והמקצועית את ההכרה, שאין טעם לחיים בארץ-ישראל בלי המאמץ החלוצי? טוף טוף אנחנו פרובינציה נידחת ועלובה ואין כאן מקום לא לקאריירה מדעית גדולה ולא לקאריירה סוציאלית, ואם יש טעם לכל העבודה כאן הרי זה אך אם היא מתלכדת עם עניין שיש לו חשיבות בלתי רגילה. אם זה רק עניין של פרסום פרופסיונאלי, הרי היטיבו לעשות כל חכמי גרמניה וכל המלומדים היהודיים מאירופה שמצאו להם מקומות יפים, מרחב גדול, בכל מיני אוניברסיטאות גדולות וסידרו את עצמם."

והוא אומר בהמשך הדברים:

"אולם מי הכתר בארץ-ישראל, הרי הוא רשאי לבקש איזה
סיפוק, והסיפוק הזה, לדעתי, כמעט אי-אפשר שיינתן לו, אם לא
בשילוב העבודה הרוחנית בתוך איזו מסכת יותר גדולה".

ואם נהרגם את דבריו של ברל כצנלסון למשמעותם בימינו
אלה, נבוא ונאמר: זום פער לא יבוא במקום ההכרעה הרצונית.
בטום סטטאטוס לא תומר הכרת הטליחות.

וזום שכר לא יטוה לאהבת ארץ-ישראל.